

Світлана Жила,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови і літератури
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА ВІТАЛЬНЯ ЯК ФОРМА ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ В ЗВО

У статті розглядаються особливості літературно-мистецької вітальні як форми підготовки майбутніх учителів української літератури: характеризуються її присутні функції, вирізняються види цієї форми, йдеться про майстерність номінування вітальні, добір епіграфів до неї, розроблення «сценарію», подається орієнтовний план підготовки літературно-мистецької вітальні за ранньою творчістю Павла Тичини.

Ключові слова: літературно-мистецька вітальня, функції, види віталень, назва й епіграф вітальні, мистецькі блоки, методи й прийоми.

В статье рассматриваются особенности литературно-художественного салона как формы подготовки будущих учителей украинской литературы: характеризуются ее существенные функции, виды этой формы, говорится о мастерстве номинирования салона, подбор эпитаф к нему, разработка «сценария», подается ориентировочный план подготовки литературно-художественного салона по раннему творчеству Павла Тычины.

Ключевые слова: литературно-художественный салон, функции, виды салонов, название и эпитаф салона, художественные блоки, методы и приемы.

The peculiarities of the literary-artistic meeting as a form of preparation of the future teachers of Ukrainian literature are considered in the article: the essential functions of the literary-artistic meeting are characterized, the types of that form are focused, the mastery of the meeting, the matching of the epigraphs,

the creation of “scenario” are indicated, the basic plan of preparation of the literary-artistic meeting for Pavlo Tychyna’s early creativity is proposed.

Key words: the literary-artistic meeting, functions, types of literary-artistic meetings, the title and the epigraph of the literary-artistic meeting, artistic parts, methods and devices.

Серед різноманітних форм організації освітнього простору в ЗВО: лекцій, семінарів, практичних, лабораторних занять, ділових ігор, колоквиумів, читацьких конференцій особливе місце посідають літературно-мистецькі вітальні, які сприяють комплексному підходу до використання культурологічного впливу різних видів мистецтв на молодь.

Необхідність використання в освітньому процесі третього тисячоліття цієї форми зумовлена низкою причин, серед яких на увагу заслуговують хоча б такі дві, як зростання соціальної ролі культури в Україні, зокрема й в усьому світі загалом та нагальна потреба підвищення культурного рівня майбутніх учителів літератури, журналістів, а через них і всіх членів суспільства, адже загально-мистецькі знання спрямовані передусім на розкриття сутнісних сил особистості, її внутрішнього багатства.

Літературно-мистецька вітальня — це форма вивчення літератури в закладах вищої освіти, в якій майстерно поєднуються літературні й мистецькі знання через особливий спосіб існування й вираження змісту, а також його внутрішньої організації, що сприяє формуванню в студентів цілісної художньої картини.

Своїми педагогічними й методичними можливостями вона є ефективною формою занять, бо урізноманітнює шляхи активізації навчання, сприяє самовираженню й самоствердженню майбутніх учителів літератури. За допомогою літературно-мистецької вітальні здійснюється керівництво різними видами діяльності студентів, формуються різноманітні уміння. Ця форма володіє величезними можливостями пробудження саме творчої активності, адже це своєрідний сплав мистецтва й науки, який має потужну енергетику. Літературно-мистецька вітальня поліпшує літературні знання як

окремих студентів, так і цілої групи чи курсу, а також здружує колектив, перетворює його на філологічну родину.

Функції літературно-мистецької вітальні

Будучи формою навчання в ЗВО, вона виконує такі функції:

1. Соціокультурну. Засвоєння мистецьких знань і духовних цінностей, притаманних суспільству. Комплексне засвоєння студентами багатств культури призведе до формування їх як яскравих особистостей.

Коли читач, глядач, слухач вступає в контакт з однією, другою, третьою комунікацією, то він готується до сприйняття різних знакових систем, використовує різні мислительні прийоми, емоційно налаштовується на складні дії. Здійснюється акумуляція вербальної та невербальної інформації у своєрідний синтез (текст художнього твору збагачується іншими мистецтвами, а отже, у свідомості реципієнта виникає нове бачення й розуміння загального смислу).

2. Самореалізаційну й самостверджувальну. Літературно-мистецькі вітальні — це передусім простір для самореалізації й самоствердження.

3. Комунікативну. Розмаїття думок про різні види мистецтва, про прочитане, почуте, побачене.

4. Розважальну (розвага – це потяг до різноманітного). Розвага у процесі проведення цієї форми – це пошук, це різноманіття емоцій, це енергія, це магія, які живлять фантазію, образне мислення, що впливає на розважальність.

5. Стимулювальну. Пробудження інтересу до навчальної літературознавчої інформації.

6. Інтеграційну. Передбачає структурування масиву знань із мистецьких дисциплін (літератури, музики, образотворчого мистецтва, театрознавства й кінознавства), сприяє осягненню студентами мистецького матеріалу, набуттю умінь і навичок інтерпретації й творення різних текстів. Художній світ літературних творів швидше відкривається, коли він розглядається у взаємозв'язках з іншими видами мистецтв за допомогою

паралельної, послідовної чи змішаної інтеграцій. Полімістецьке вивчення літератури спрямоване на засвоєння основ художньої діяльності через розвиток сприймання й чуттєвого пізнання.

7. Гедоністичну (духовне осяяння, радість спілкування, радість спільної творчості).

8. Виховну (виховує потребу в читанні, інтерес до художнього слова, музики, образотворчого мистецтва, театру, кіно, високі естетичні смаки, сприяє вихованню духовно багатого громадянина України).

9. Розвивальну (різні види мистецтва впливатимуть на різні сфери сприйняття й дадуть додатковий ефект для художнього розвитку особистості, стимулюватимуть розвиток уяви, фантазії, пам'яті, мислення, почуття, що сприятиме розвитку творчих здібностей студентів, засвоєнню мистецького матеріалу).

10. Проектувальну (розробити «сценарій» літературно-мистецької вітальні, дібрати несловесні образотворчі засоби, іноді не менш економні й яскраві, ніж слово). Підготовча робота над планом літературно-мистецької вітальні нагадує працю сценариста, який мусить запропонувати стислий текст сценарію для народження повнометражного фільму.

11. Когнітивно-компетентнісну, яка тісно пов'язана з попередньою (готовність майбутніх учителів літератури відшукувати, обробляти, адаптувати й трансформувати інформацію про знакові художні тексти різних мистецтв та її митців, обґрунтовувати різні типи інтегративних зв'язків, розвивати діалогову взаємодію: діалог митця зі світом, діалог автора з самим собою, діалог художнього тексту з реципієнтом, діалог реципієнтів поміж собою, виявляти особливості трансформації літературних образів у музичні, театральні, кінематографічні, образотворчі; зіставляти інформацію з художніх текстів зі своїми світоглядними уявленнями й цінностями).

12. Емпатійну (здатність студентів до справжнього розуміння творів різних мистецтв через співпереживання).

13. Сингулярну (нескінченне уміння студентів досягати високих результатів через розв'язання літературно-мистецьких завдань за допомогою Інтернет-зв'язку, ІКТ, інноваційних технологій тощо).

14. Фасилітативну (від англ. facilitate – «полегшувати») – підвищення швидкості й продуктивності студента через колективне сприймання мистецьких творів.

15. Творчу – літературно-мистецька вітальня генерує творчість, що зумовлюється естетичною природою засвоєння зразків мистецьких скарбів нації й людства.

16. Емоційну (емоційна домінанта впливає з художніх текстів, які розглядаються на літературно-мистецькій вітальні й дають поштовх емоційній настроєвості майбутніх учителів літератури).

Види літературно-мистецьких віталень

Літературно-мистецькі вітальні класифікують за кількома критеріями.

1. За дидактичними завданнями їх поділяють на вступні, тематичні, оглядові, підсумкові.

Вступна літературно-мистецька вітальня зорієнтована на те, щоб дати майбутнім учителям літератури загальне уявлення про завдання і зміст навчальної дисципліни, розкрити взаємозв'язки літератури з іншими спорідненими видами мистецтв, показати, як одна й та ж тема по-різному втілюється в різних мистецтвах.

Тематична літературно-мистецька вітальня передбачає розкриття певної теми навчальної програми дисципліни. Наприклад, «Патріотична лірика Володимира Сосюри», «Андрій Малишко – поет-пісняр», «Українські поети-«шістдесятники», «Василь Симоненко: шлях метеора. Громадянська, патріотична, філософська та інтимна лірика поета».

Оглядова літературно-мистецька вітальня застосовується для вивчення оглядових тем з літератури – це короткий, ущільнений і узагальнений виклад низки однорідних мистецьких явищ, розкривається зміст знакових творів у розвитку літератури певного періоду, у творчості окремого письменника,

вирізняються лише найважливіші й характерні моменти. На оглядовій літературно-мистецькій вітальні подається панорамне уявлення про особливі персоналії й оригінальні мистецькі явища текстуальним розглядом значимих для розуміння ідейно-художнього змісту окремих частин, розділів, епізодів, сцен. Для досягнення певних моделей світу в літературних текстах, втілених в універсальній художній свідомості (категорій часу, простору, причинності й ін..) подаються візуальні ряди й пропонується системна робота з суміжними мистецтвами: музикою, образотворчим, театром, кіно, архітектурою.

Оглядова літературно-мистецька вітальня покликана залучати студентів до скарбниці художньої культури, забезпечувати формування їхнього естетичного світогляду, творчого потенціалу, емоційної чутливості. Прикладами такого виду можуть бути літературно-мистецькі вітальні: «Драматургія 20-30-их років ХХ століття у літературних і сценічних пошуках», «Жанрово-стильове розмаїття української лірики 20-30-их років ХХ століття», «Драми Володимира Винниченка як різні художні моделі світу».

Підсумкова (завершальна) літературно-мистецька вітальня – це узагальнення вивченого матеріалу певного модулю чи курсу за допомогою виокремлення вузлових проблем лекційних занять і переведення акцентів у силове поле практичного значення. Приміром, таким видом може бути літературно-мистецька вітальня «Жанр сонета в українській літературі ХХ століття»

2. За способом подачі навчального матеріалу можна виокремити такі види літературно-мистецьких віталень: проблемні, візуалізаційні, бінарні, діалоги, полілоги, дискусії.
3. За змістом літературно-мистецькі вітальні поділяються на історико-літературні, теоретико-літературні, теоретико-мистецькі та аналітичні (присвячені аналізу тексту).
4. Залежно від того, які мистецькі блоки, що входять до вітальні, домінують, можна вирізнити такі види цієї форми: літературно-

музичні, літературно-живописні, літературно-графічні, літературно-театральні, літературно-кінематографічні та комплексні.

5. Інколи можна класифікувати вітальні крізь родову призму творів, які текстуально вивчаються. Скажімо, поетично-мистецька, епічно-мистецька, драматично-мистецька вітальні.

Специфіка літературно-мистецької вітальні полягає в тому, що вона дозволяє активізувати пізнавальну діяльність студентів за допомогою використання методів із міжмистецькою орієнтацією. Оптимальний відбір і поєднання методів і прийомів міжмистецького спрямування сприяє осягненню майбутніми вчителями літератури мистецького матеріалу, набуттю вмінь і навичок інтерпретації і творення різних текстів.

Літературно-мистецька вітальня завжди мусить мати назву – так вона краще запам'ятовується. Номінувати – це справжнє мистецтво, не дарма ж журналісти стверджують, що заголовок – це сіті, в які завжди потрапляє реципієнт, якщо він (заголовок – С. Ж.) є досконалим. Назва літературно-мистецької вітальні – це її камертон, її концептуальний згусток, сконденсована мовна формула, що виражає ідейне й тематичне спрямування форми і є ключем до відмикання її концепції.

Наприклад, для вивчення ранньої творчості П. Г. Тичини у взаємозв'язках із збагачувальною енергією суміжних мистецтв можна запропонувати такі заголовки як маркери вітальні: «Рання поезія Павла Тичини – чарівно цвіт буття», «Таємниця таланту раннього Павла Тичини», Павло Тичина – «художник світових ритмів», «Сонячних кларнетів симфонія велична», «Молодий мрійник Павло Тичина – «поет світового масштабу», «Тичина – «кларнетист» – найвизначніший лірик світу в свої «класичні» роки (1914 – 1924)», «Юний Тичина – митець планетарних масштабів», «Король не вінчаний, і маг, і метр...»: Рання поезія Павла Тичини», «Рання творчість Павла Тичини – вибух художньої енергії у світ».

Назвою літературно-мистецької вітальні, присвяченої поезії Ліни Костенко, стануть афоризми самої поетеси:

«... На цій планеті,
відколи створив її пан – Бог,
... Ще не було епохи для поетів,
але були поети для епох!»;
«Поезія – це свято, як любов.
О, то не є розмовка побутова»;
«Я дерево, я сніг, я все, що я люблю,
І, може, це і є моя найвища сутність»;
«Поетів ніколи не був мільйон»;
«Я – «мого народу гілочка тернова»;
«Я вибрала Долю собі сама.
І що зі мною не станеться –
У мене жодних претензій нема
до долі – моєї обраниці»;
«Поезія – це завжди неповторність,
Якийсь безсмертний дотик до душі».

Назвами літературно-мистецької вітальні, приуроченої творчості Олександра Довженка, можуть стати формули прихованої сили, висловлені митцями про особливості українського генія (Олесь Гончар, Чарлі Чаплін):
«Довженко «іде по землі, як сівач», «Художник-мислитель, яких так мало в наш час», «Довженко – мужній син України», «Довженко «як органічний антипод режиму», «Довженко як український інтелігент рідкісної обдарованості», «Людина-легенда» Олександр Довженко», «Довженкова камера дивилась ніби з Космосу, ніби очима Бога», «Довженко «найбільший поет і мислитель екрана, що його дало світові слов'янство».

Загальна проблема літературно-мистецької вітальні може відобразитися в епіграфі (з грецької *epigraphe* – напис) – фразі, афоризмі, короткому утинку, значущому своїм змістом щодо форми. Він зазвичай увиразнює тему літературно-мистецької вітальні й насправді є завжди її концептуальним ядром. І хоча епіграф має бути осмисленим студентами під

час підготовчої роботи до вітальні, він повинен виразно читатися на початку проведення цієї форми, адже створить відповідний емоційний настрій. Скажімо, до літературно-мистецької вітальні на тему «Рання поезія Павла Тичини – чарівноцвіт буття» доречним буде епіграф – роздуми критика Сергія Єфремова: «Замислений критик з м'якою чулою душею, заслуханою в згуки наоколо природи, в одгомін космічних з'явищ, у світову гармонію, радісний пантеїст, якому все навкруги шепоче йому одному зрозумілі мелодії й який сам мріє вголос чудовим, то сильним, то музики повним віршем...» [1, С. 618] чи сучасної дослідниці синтезу мистецтв у поетичній творчості Павла Тичини Марії Фоки: «Поетичний образний світ П. Тичини органічно синтезує різні види мистецтва й цей синкретизм робить доробок «сонячно-кларнетного» творця унікальним явищем не тільки в українській, але й у світовій літературі на яскравому тлі численних полісинтетичних мистецьких творів» [2, с. 304].

Яскравим мотто до цієї літературно-мистецької вітальні можуть бути й слова самого Павла Тичини, які розкривають секрет успіху його ранньої творчості: «...Всі споріднені літературі мистецтва... тримати вільно в руках. Так, як ото море вільно в собі тримає: і сіль, і йод, і радій, і навіть золото. А все це разом утворює силу велику – силу, яка – чи в широчінь по ній пройдиш ніде немає тобі спину; чи в глибину спустиш – жодних там протоптаних стежок! Справді» [3, с. 187].

Літературно-мистецька вітальня вимагає від викладача копіткої попередньої роботи: складання плану чи розроблення «сценарію», продумування мистецьких блоків, інтегративних щеплень, візуалізаційних рядів, музичних інкрустацій, з'єднувальних ланок, добір різних мистецтв, проведення консультацій і репетицій.

Особливої уваги потребує розроблення «сценарію» цієї форми. Подаємо орієнтовний план підготовки до літературно-мистецької вітальні «Рання поезія Павла Тичини – чарівноцвіт буття» з дисципліни «Історія української літератури ХХ-ХХІ століття».

План

1. Вступне слово професора про синтез мистецтв у поетичній творчості Павла Тичини.

«... Розцвів усіма гранями алмаз митця в поетичному слові, що блищить і переливається неповторною музикою й колористичним малярством, дивовижною музично-живописною єдністю... Унікальний алмаз П. Тичини, українського Вінчі!» (Марія Фока).

2. Інсценізація фрагментів твору Павла Загребельного «Кларнети ніжності» за вибором студентів.

3. Мелодекламація позазбіркових поезій: «Ви знаєте, як липа шелестить», «Коли в твої очі дивлюся...», «Я сказав тобі лиш слово...».

4. Мініатюрні аналізи шляхетної любовної лірики: «Цвіт в моєму серці...», «З кохання плакав я...», «Десь на дні мого серця...».

5. Аналіз вірша «Ви знаєте, як липа шелестить...» і полотна Катерини Білокур «Квітки і берізоньки ввечері» (послідовна інтеграція мистецьких знань).

6. Музичні твори М. Вериківського й М. Скорульського «Ви знаєте, як липа шелестить...».

7. Митці й критики про збірку «Сонячні кларнети» (А. Ніковський, О. Білецький, М. Бажан, Л. Новиченко, В. Стус, Ю. Ковалів).

8. Загальна характеристика збірки. Естетична концепція. Композиційна цілісність. Кларнетизм Павла Тичини, його інтертекстуальні основи.

9. Фрагменти класичних концертів Дмитра Бортнянського та Максима Березовського за вибором студентів (мають увиразнювати поліфонізм П. Тичини, який вторував на давньоукраїнське й церковне багатоголосся, класичні концерти Д. Бортнянського та М. Березовського).

10. «Не Зевс, не Пан, не Голуб-Дух...» – концептуальний маніфест, смисловий код «Сонячних кларнетів».

11. Художнє читання й аналіз поезії «Арфами, арфами...».

12. Аналіз картини Сандро Ботічеллі «Весна».

13. Інсценізація уривка з біографічної повісті Станіслава Тельнюка «Павло Тичина» про юного Павла Тичину та сестер Поліну й Інну Коновал.

14. «Читання» загадкового панно Михайла Жука «Біле і чорне».

15. Художнє читання й аналіз поезії «О панно Інно, панно Інно!».

16. Виголошення фрагментів спостережень над поезією «О панно Інно...» Станіслава Тельнюка з літературно-критичного нарису «Червоних сонць протуберанці» й Василя Марка «Художній еквівалент душі»: «О панно Інно» з навчального посібника «Аналіз художнього твору».

17. Романс «О панно Інно...»

18. Вірші «Сонячних кларнетів» як «дивовижний граціозний танок», «харо-коло»: « Ой не крийся, природо, не крийся...», «Закучерявилися хмари...».

19. Поліфонічна поема «Золотий гомін». Вітальний дух кларнетизму, «хміль національної романтики» (Л. Новиченко). Український поетичний синтез символізму, імпресіонізму, експресіонізму. Оптимістичне кредо «Я дужий народ!». Піднесення національного відродження.

20. Літературна, живописна й музична творчість студентів на основі ранньої творчості Павла Тичини.

Як видно зі запропонованого орієнтовного плану літературно-мистецької вітальні, студентам доведеться готувати її протягом одного-двох місяців, а викладачам ретельно контролювати хід підготовки до неї. Чи вартує результат затрачених зусиль? За розумного планування ця форма занять відкриває різні шляхи для залучення майбутніх учителів літератури до творчих шукань, для організації діяльності кожного з урахуванням індивідуальних рис, для створення атмосфери творчого спілкування в студентському колективі, для заповнення лакун в інтерпретаційних процесах. Відомо ж бо, що аналізувати поезію Павла Тичини непросто, навіть філософи над окремими рядками віршів дискутують годинами.

На нашу думку, сприймання ліричних текстів Павла Тичини у взаємозв'язках із музикою, живописом, графікою, елементами театру загострюється,

студенти переконуються, що поет був наділений даром «кольорового слуху» чи «слухового кольору», «барвозвуку», а одночасна «мальовнича музичність» і «музична мальовничість» – ця симультанна своєрідність номінована в ключовій формулі «сонячні кларнети», в підмурівках якої «ідея всеєдності», «філософії життя» й продуктивне взаємопереливання набутків модернізму, користування кількома художніми системами. Літературно-мистецькою вітальною майбутні вчителі літератури мають довести, що Павло Тичина – поет-новатор, який вписав «нову яскраву і змістовну сторінку в книгу української поезії» (М. Могилянський).

ВИСНОВКИ

Літературно-мистецька вітальня – це активна форма вивчення літератури в закладах вищої освіти, наповнена дослідно-пошуковою мистецькою роботою, що сприяє розвитку творчості, самостійності, ініціативності, пізнавальної активності студентів, гармонізації їхнього внутрішнього світу, глобальнокультурного мислення.

Літературно-мистецька вітальня є поліфункціональною, оскільки в ній поєднується раціональне й чутливе, особистісне й загальне, сприяє синтезу накопичених людством мистецьких знань, що розширює обрії світобачення майбутніх учителів літератури, поглиблює їхнє розуміння природи суспільства, діяльності людини, культурних цінностей.

Залежно від ролі літературно-мистецьких віталень в освітньому просторі вищої школи і завдань, що ставляться перед ними, їх можна поділити на різні види. Різні види літературно-мистецьких віталень є важливими чинниками підвищення ефективної професійної підготовки студентів у закладах вищої освіти передовсім тому, що передбачають індивідуалізацію й диференціацію навчання, дають змогу реалізувати особистісно орієнтоване навчання, розширюють обсяг мистецьких знань, умінь та навичок майбутніх учителів літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єфремов С. О. Історія українського письменства / Худож. оформл. В. М. Штогриня. – К.: «Феміна», 1995. – 688 с.
2. Фока Марія. Синтез мистецтв у поетичній творчості Павла Тичини: монографія. – Кіровоград: МПП «Антураж А», 2012. – 340 с., 35 с. іл..
3. Тичина П. Г. Зібрання творів у 12 т. / П. Г. Тичина. – К.: Наук. думка, 1983 – 1990. – Т. 12. Кн./: Листи. з 1990. – 484 с.